

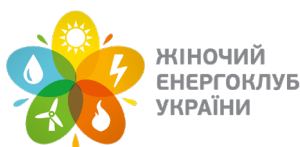
The background of the entire page is a photograph of a modern, multi-story building with a green facade. The building features numerous balconies and windows, some of which are covered with lush green plants. A decorative, light green geometric pattern, consisting of squares and crosses, is overlaid on the image, creating a grid-like effect. The text is centered on the page in a bold, white, sans-serif font.

ЗЕЛЕНЕ ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВІЗІЯ ТА МОДЕЛІ

Аналітична записка
Серпень 2022 р.

ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Ця аналітична записка містить обґрунтування концепції зеленого повоєнного відновлення України та можливих моделей її втілення. Запропоновано розглянути дві моделі зеленого відновлення: амбітну та прагматичну. Обидві моделі спрямовані на забезпечення сталого повоєнного розвитку України, а також екологічно та кліматично стійкої відбудови зруйнованих та пошкоджених війною об'єктів.

Публікація підготовлена за фінансової допомоги Європейського Союзу у межах проєкту «Інтеграція сталого розвитку в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу».

Проект реалізується консорціумом громадських організацій:

“ДІКСІ ГРУП” (координатор),

Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»,

Асоціація “Енергоефективні міста України”,

“Українська академія лідерства”,

“Жіночий енергетичний клуб України”,

“ДЗИГА”,

“ПЛАТО”.

Її зміст є виключною відповідальністю ГО “Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» і за жодних обставин зміст не може вважатися таким, що відображає позицію Європейського Союзу.

Авторські права на цей аналітичний документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди забороняється. Цитувати як: “Зелене” повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2022).”

РЕЗЮМЕ

Ця аналітична записка пропонує бачення (візію) зеленого повоєнного відновлення України від наслідків російсько-української війни.

Процес формування плану повоєнного відновлення триває

Поточне бачення повоєнного відновлення України Урядом України та міжнародними партнерами лише формується. З деяких питань вже можна говорити про спільне бачення повоєнного відновлення України. Зокрема, відновлення передбачатиме не лише подолання прямих наслідків війни, але й комплексний план (стратегію) розвитку держави в середньостроковій перспективі. Окрім того, усіх партнерів об'єднує розуміння поділу процесу відновлення на три етапи.

Водночас, бачення уряду та міжнародних партнерів повоєнного відновлення України не містять достатніх та ефективних зелених елементів. В умовах відсутності достатніх зелених елементів, повоєнне відновлення може на десятиліття “закрити” окремі сектори від модернізації, озеленення та сталості.

Що ми пропонуємо?

Зелене (чи стале) відновлення України слід розглядати як одну з можливих концепцій повоєнного відновлення. Концепція зеленого відновлення базується на цілісному баченні розвитку суспільства, економіки та держави в цілому.

Україна може скористатись можливостями, що створює повоєнне відновлення, для того, щоб закласти основи майбутнього зеленого зростання. Ця, цілком раціональна мета, може бути досягнута, якщо візія повоєнного відновлення буде зеленою. Ми пропонуємо дві можливі моделі зеленого відновлення: амбітну та прагматичну.

Обидві запропоновані нами моделі є цілком раціональними та здійсненними, хоч і відрізняються рівнем своєї амбітності. Вибір між цими моделями - це вибір між “складно” та “дуже складно”, “високо” та “дуже високо”, “можливо” та “майже неможливо”.

Амбітна модель передбачає, що наші основні цілі - зелені (кліматично нейтральна чи зелена економіка, зелене зростання, стале сільське господарство тощо), як і процеси їх досягнення. Амбітну модель повоєнного відновлення можна коротко описати як Зелений [повоєнний] курс України. Її візія – «Зелена Україна як частина глобальної кліматично нейтральної економіки».

Архітектура амбітної моделі зеленого відновлення України

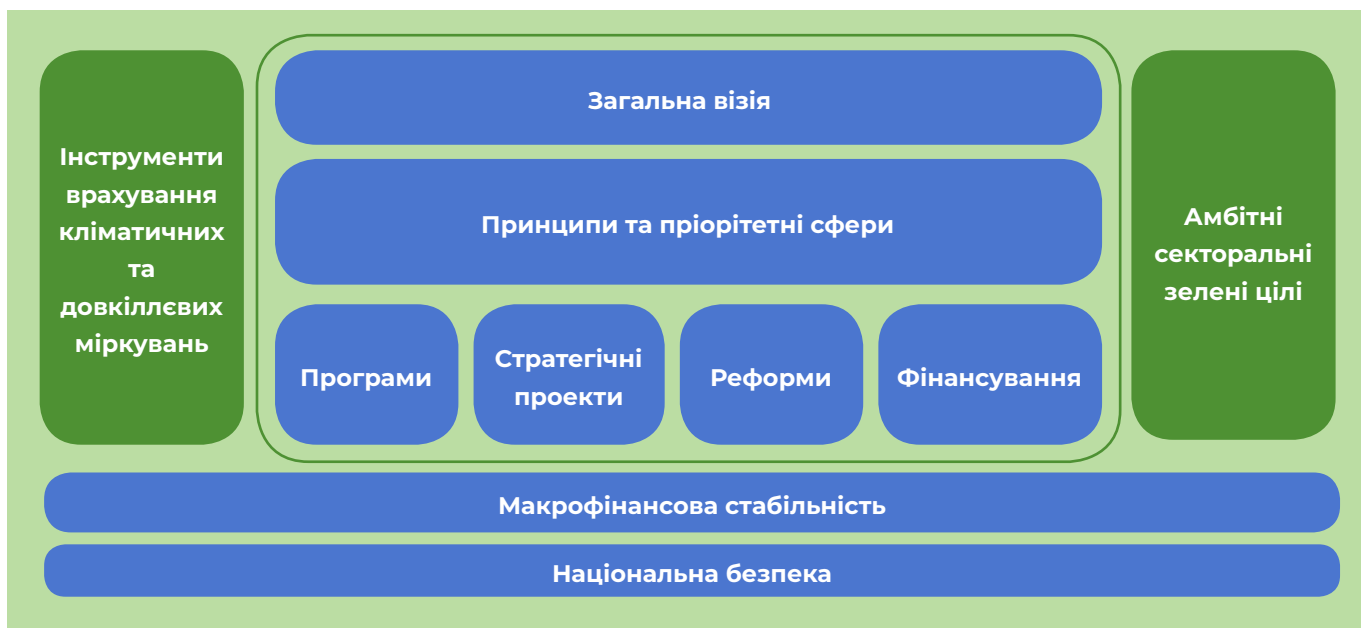
Загальні та секторальні засади амбітної моделі зеленого відновлення повинні/можуть включати:

- побудова економіки майбутнього: економічне зростання на засадах декаплінгу (макроекономічні показники зростають, тиск на природний капітал знижується). Зокрема, це передбачає зростання показників вуглецевої продуктивності економіки (декарбонізація), водної продуктивності, зменшення питомих показників утворення відходів та забруднення вод і повітря, розвиток циркулярної економіки;
- збереження природного капіталу, включаючи управління водними, земельними ресурсами та збереження біорізноманіття;
- підвищення якості життя, включаючи екологічну якість життя населення;
- створення умов для зелених інвестицій та інновацій, державна підтримка зелених секторів у пріоритетних сферах, створення зелених робочих місць.

Прагматична модель – це зелений інструмент досягнення цілей, які не завжди можна віднести до «зелених» (наприклад, енергетична незалежність, енергетична безпека тощо).

Ключова функція прагматичної зеленої моделі відновлення України - “озеленити” процес відновлення, запобігти довгостроковим негативним наслідкам з точки зору зеленого зростання України (build back better) та забезпечити реалізацію окремих, пріоритетних стратегічних ініціатив у цій сфері.

Архітектура прагматичної моделі зеленого відновлення України

З точки зору елементів прагматичної моделі зеленого відновлення, вони мають характер наскрізної інтеграції зелених питань у повне відновлення через включення відповідних засад.

Основними інструментами прагматичної зеленої моделі мають бути (а) ефективні механізми врахування екологічних міркувань під час прийняття рішень, особливо на I та II етапах відновлення та (б) чіткі зелені умови фінансування для обраних об'єктів чи напрямів. Саме ці елементи, як і вдосконалені механізми ОВД та СЕО, повинні створювати ефективні “червоні лінії”, щоб забезпечити реалізацію принципу “відбудовувати краще та зеленіше”.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
-------------------	----------

I. ЩО ТАКЕ ВІДНОВЛЕННЯ І ЯКИМ ЙОГО БАЧАТЬ УКРАЇНА ТА ПАРТНЕРИ.....	8
---	----------

1.1. Концепції повоєнного відновлення України.....	9
(а) Бачення влади України.....	9
(б) Бачення Європейської Комісії.....	10
(в) Бачення Світового банку.....	10

1.2. Зелені (сталі) компоненти у проєктах відновлення.....	11
(а) Зелена складова бачення України.....	11
(б) Зелена складова у баченні Європейської Комісії.....	11
(в) Зелена складова у баченні Світового банку.....	12

II. ВІЗІЯ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	14
--	-----------

2.1. Концептуальні моделі зеленого відновлення.....	15
---	----

2.2. Між амбітною та прагматичною моделями зеленого відновлення.....	21
(а) Амбітна модель: зелений розвиток як візія повоєнного відновлення.....	21
(б) Прагматична модель: зелений процес як візія повоєнного відновлення.....	23

2.3. Зелена модель в контексті цілей відновлення, треку реформ та належного врядування.....	25
--	----

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	27
--	-----------

<i>Додаток 1. Міста майбутнього: зелена відбудова та трансформація міст як стратегічна ініціатива амбітної моделі зеленого відновлення України.....</i>	<i>28</i>
---	-----------

<i>Додаток 2. Застосування прагматичної моделі зеленого відновлення у сфері розподілу газу.....</i>	<i>31</i>
---	-----------

ВСТУП

Повномасштабна агресія російської федерації проти України, що почалась 24 лютого 2022 року, призводить до нищівних руйнувань по всій території України. Значна кількість населених пунктів, промислових об'єктів, об'єктів транспортної, житлової та енергетичної інфраструктури повністю знищені. Війна продовжує завдавати значної шкоди довкіллю України.

Україна та її міжнародні партнери вже почали формувати бачення повоєнного відновлення України. Відбувається активний діалог як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Масштаб заходів з повоєнного відновлення є безпрецедентним з часів II Світової війни, а їх реалізація матиме значний вплив на середньо- та довгостроковий розвиток України та всього регіону.

Ця аналітична записка пропонує бачення (візію) зеленого повоєнного відновлення України від наслідків російсько-української війни.

Для цілей дослідження ми поставили перед собою таке запитання: “Як зробити так, щоб повоєнне відновлення України сприяло сталому (зеленому) розвитку?” Відповідно, були сформульовані додаткові питання:

(а) Які елементи зеленого відновлення є важливі і на які необхідно звернути увагу?

(б) Який зв'язок між зеленими елементами та іншими цілями програми відновлення (ієрархія завдань і цілей)?

(в) Які інструменти відновлення (в короткостроковій та середньостроковій перспективі) можна запропонувати, щоб не допустити попереднього стану? А які є недопустимими? (build back better)

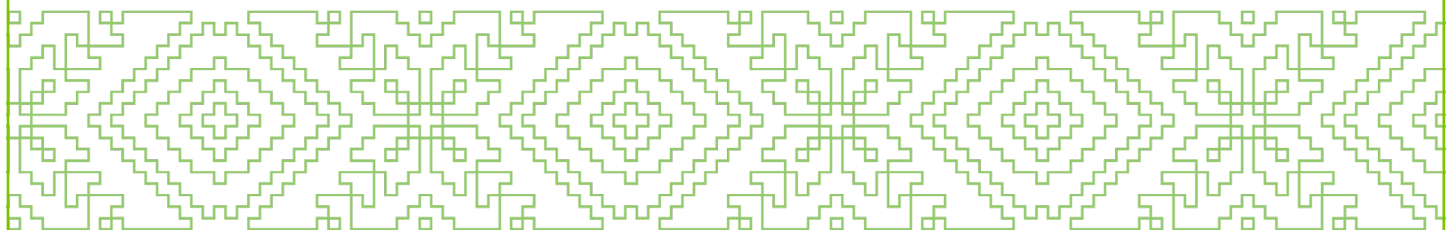
У ході дослідження було проаналізовано наявні дискусії та пропозиції, зокрема візію Уряду України (включаючи представлену на міжнародній конференції у Лугано), Світового банку, Європейської Комісії. Так, ми спробували виявити елементи зеленого відновлення у запропонованих концепціях цих трьох ключових гравців (зелені цілі, принципи, механізми, напрямки, завдання, проекти), ідентифікувати присутність “анти-зелених” елементів, відмінність між потребами відбудови та розвитку.

У результаті, нами запропоновано поняття зеленого відновлення України та можливих моделей, потенціал їх втілення в контексті поточних пропозицій Уряду України та міжнародних партнерів. Ми окремо проаналізували вигоди і можливі ризики застосування відповідних моделей зеленого відновлення (амбітної, прагматичної та інерційної) на різних етапах повоєнного відновлення.

Це дослідження не має на меті підмінити чи дублювати роботу Національної ради з відновлення. Ми також не пропонуємо детальний план повоєнного відновлення. Натомість, у цій аналітичній записці ми розкриваємо наше бачення концепції зеленого відновлення та пропонуємо розглянути дві його моделі (амбітну та прагматичну) в якості основної візії повоєнного відновлення України.

Над дослідженням працював колектив аналітиків Ресурсно-аналітичного центру “Суспільство і довкілля”: Андрусевич Андрій, Козак Зоряна, Романко Світлана. Ми вдячні колегам з DiXi Group - Яковенку Миколі та Урсті Андрію - за пропозиції та внесок у це дослідження, зокрема представлені у Додатку 2 до аналітичної записки.

Щиро сподіваємось, що ця аналітична записка буде корисним внеском у публічну дискусію щодо засад повоєнного відновлення України.

1

**ЩО ТАКЕ
ВІДНОВЛЕННЯ
І ЯКИМ ЙОГО
БАЧАТЬ УКРАЇНА
ТА ПАРТНЕРИ**

1.1. КОНЦЕПЦІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Планування відновлення України від наслідків війни з росією має спиратись на зрозумілу, чітку та комплексну концепцію відновлення: що ми розуміємо під відновленням, які етапи чи елементи такого відновлення можна або слід виділити, який взаємозв'язок між відновленням та плануванням майбутнього середньо- та довгострокового розвитку країни.

(а) Бачення влади України

Створена Указом Президента 266/2022 Національна рада з відновлення України від наслідків війни (далі - Нацрада) має три основні завдання:

- розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України;
- визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;
- підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

Виходячи із використання понять післявоєнне “відновлення” та “розвиток”, а також поділу на “воєнний” та “післявоєнний” періоди можна зробити висновок, що наразі держава розуміє під відновленням як власне подолання наслідків війни (включаючи післявоєнне відновлення), так і стратегічний розвиток після війни.

Саме в такому ключі і відбулась презентація на Конференції з питань відновлення України в Лугано 04-05 липня 2022 року проєкту Плану відновлення України¹, який включає три ета-

пи відновлення: “терміново” (2022), “відбудова” (2023-2025) та “модернізація” (2026-2032). Цим етапам відповідають і три основні цілі плану:

- стійкість: забезпечити економічну, соціальну та екологічну стійкість у марафоні до перемоги;
- відновлення: знайти ефективні рішення для якнайшвидшого відновлення найважливіших економічних та соціальних процесів, і природних екосистем;
- модернізація: розробити план модернізації країни, який забезпечить стійкий економічний ріст та добробут населення.

Виступаючи перед лідерами присутніх на Конференції держав, Президент України В. Зеленський зазначив, що відбудова України повинна базуватись на принципах, серед яких “...максимальна безпека, максимальна технологічність, максимальне дотримання екологічних стандартів, максимальне застосування «зелених» технологій”.

Загальна візія плану - “Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій”.

Представлений проєкт Плану відновлення містить п'ять принципів:

- негайний початок, поступовий розвиток;
- нарощування справедливого добробуту;
- інтеграція в ЄС;
- build back better (включаючи перехід до зеленої економіки);
- стимулювання приватних інвестицій та підприємництва.

План містить 15 так званих національних програм, згрупованих у три сектори: стратегічний імператив (безпека, інтеграція в ЄС, довілля, енергетика), сприятливі фактори (поліпшення бізнес-середовища, доступ до екстреного фінансування, макрофінансова стабільність) та рушії відновлення (розвиток секторів економіки з доданою вартістю, освіта, модернізація житла та інші).

Кожна програма містить окремі проєкти та відповідні фінансові потреби. Загальний обсяг фінансування - понад 750 млрд дол. США, з них довілля та сталий розвиток - 20 млрд дол. США.

¹ [План відновлення України, Національна рада з відновлення, липень 2022](#)

Підсумковий документ Конференції ([Декларація Лугано](#)) свідчить про наміри створення ефективної координаційної платформи між Урядом України та його двосторонніми та багатосторонніми партнерами, організаціями та міжнародними фінансовими установами для підготовки та реалізації Плану відновлення та розвитку України. Серед принципів відновлення - сталість, що включає відновлення на засадах сталого розвитку, цілях Паризької угоди та Порядку денного 2030 для сталого розвитку.

Зміцнення інституційної спроможності зазначене у плані відновлення як фундаментальна передумова його реалізації, що передбачає низку горизонтальних реформ у сфері верховенства права, боротьби з корупцією та ін.

Влада України сформувала своє бачення повоєнного відновлення як подолання наслідків війни та планування стратегічного розвитку країни у три етапи. Етапність є важливим елементом загального підходу, що пропонує Україна.

(б) Бачення Європейської Комісії

Позиція та бачення Європейської Комісії (ЄК) щодо повоєнного відновлення зафіксована у комюніке COM(2022) 233 "Ukraine Relief and Reconstruction" від 18 травня 2022 року². Як впливає з самої назви, ЄК чітко розділяє негайну допомогу під час війни (relief) та відбудову після війни (reconstruction). Для цілей нашого аналізу релевантним є другий елемент - відбудова України.

Цілями плану відбудови України мають бути:

- відбудова країни від наслідків війни;
- створення основ для вільної та процвітаючої країни, що заснована на європейських цінностях, глибоко інтегрована в європейську та світову економіку;
- підтримка України на шляху до ЄС.

Відбудова України має складатись з чотирьох елементів:

1. Відбудова країни, зокрема інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також цифрової та енергетичної стійкості відповідно до найновіших

європейських політик та стандартів;

2. Подальша модернізація держави та її інституцій для забезпечення належного врядування та поваги до верховенства права шляхом надання підтримки адміністративного потенціалу та технічної допомоги, у тому числі на регіональному та місцевому рівнях;

3. Реалізація структурного та регуляторного порядку денного з метою поглиблення економічної та соціальної інтеграції України та її народу з ЄС відповідно до її європейського шляху;

4. Підтримка відновлення економіки та суспільства України, сприяючи сталій та інклюзивній економічній конкурентоспроможності, сталій торгівлі та розвитку приватного сектору, водночас сприяючи зеленій та цифровій трансформації країни.

На думку ЄК, процес відбудови має спиратись на принципи авторства України, співпраці та стратегічного партнерства з ЄС. Так, ЄК очікує, що план відбудови представить сама Україна для схвалення на двосторонній платформі. Тому, на відміну від України, Європейська Комісія не пропонує секторальних завдань чи стратегічних проєктів. Як і Україна, ЄК хоче бачити тісний зв'язок процесу відбудови із широким порядком денним реформ.

З точки зору тривалості процесу відбудови, ЄК передбачає, що відповідні заходи будуть здійснюватись "понад десятиліття".

Таким чином, ЄК сформувала своє бачення повоєнного відновлення як системного процесу, що включає відбудову від наслідків війни, модернізацію держави, проведення широкого спектру євроінтеграційних реформ та підтримку середньострокового розвитку економіки та суспільства.

(в) Бачення Світового банку

Світовий банк представив своє попереднє бачення повоєнного відновлення України у неформальній аналітичній записці "Relief, Recovery and Resilient Reconstruction: Supporting Ukraine's Immediate and Medium-Term Economic Needs"³ (квітень 2022).

Як зрозуміло із самої назви, СБ розрізняє три

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0233>.

³ <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099608405122216371/idu08c704e400de7a048930b8330494a329ab3ca>

напрямки-етапи відбудови України: допомога під час війни (relief), відновлення після війни (recovery) та стійка відбудова (середньострокова стратегія). Завданням першого напрямку є підтримка функціонування економіки та захист населення, другого - швидкі та скоординовані заходи відновлення від наслідків війни та вихід з політик воєнного часу, третього - планування та забезпечення відновлення через економічні інструменти, подолання бідності, відбудову промисловості та модернізації сільського господарства.

На відміну від бачення Європейської Комісії, СБ приділяє значну увагу конкретним секторальним цілям та завданням, особливо на третьому етапі. За своїм змістом такі цілі та завдання по суті визначають пріоритетні напрямки розвитку. Особлива увага приділена макроекономічній стабільності, стимулюванню динамічного приватного сектору, відновленню сектору державних соціальних послуг та побудові нової інфраструктури (енергетичної, транспортної тощо). На думку СБ, Україна зможе нарешті відмовитись від багатьох елементів радянського спадку та не лише відбудувати будівлі та інфраструктуру, але й створити економічні інституції для побудови динамічної економіки. Значна увага приділена енергетиці та сільському господарству.

Таким чином, бачення повоєнного відновлення України Світовим банком передбачає як повоєнну відбудову, так і цілі й завдання розвитку держави у середньостроковій перспективі, та містить конкретні секторальні пріоритети та завдання.

У цілому, можна зробити висновок, що і влада України, і міжнародні партнери мають доволі спільне бачення повоєнного відновлення України, яке включає не лише подолання прямих наслідків війни (наприклад, відбудову мостів чи будівель), але й комплексний план (стратегію) розвитку держави в середньостроковій перспективі. Окрім того, їх об'єднує розуміння поділу процесу відновлення на три етапи.

1.2. ЗЕЛЕНІ (СТАЛІ) КОМПОНЕНТИ У ПРОЄКТАХ ВІДНОВЛЕННЯ

Усі проаналізовані підходи до відновлення (України, ЄС та СБ) мають окремі зелені елементи.

(а) Зелена складова бачення України

Серед трьох цілей проекту Плану відновлення України дві мають зелену складову:

- стійкість (ціль першого етапу) включає “екологічну стійкість”;
- відновлення (ціль другого етапу) включає відновлення природних екосистем.

Серед п'яти принципів, запропонованих у проекті Плану відновлення України, лише один має зелені елементи: build back better (відбудова кращого, ніж було). Цей принцип передбачає “використання передових та екологічних технологій” при будівництві нових об'єктів та “впровадження ключових принципів ЄС переходу до “зеленої” економіки”.

Цифровізація та Європейський зелений курс визначені як “стратегічні вектори розвитку”.

Представлений у Лугано проєкт Плану містить окрему національну програму № 3 “Відновлення чистого та безпечного довкілля”. На жаль, ця частина плану містить хаотичний набір ініціатив та проєктів різного масштабу та обґрунтованості: від відновлення конкретних об'єктів, навіть не пов'язаних із впливом воєнних дій (як-от солеварні шахти Солотвино), створення еко-порталу до загальних, цілком раціональних, пропозицій щодо відновлення дикої природи. Деякі проєкти потребують пояснення для розуміння їх змісту та мети, зокрема “нарощування мінерально-сировинної бази України”.

Як зазначалось, під час виступу на конференції Ukraine Recovery Conference у м.Лугано 4 липня

2022 року Президент України В. Зеленський серед принципів відбудови назвав безпеку, технологічність, максимальне дотримання найвищих екологічних стандартів, максимальне застосування екологічних технологій, безбар'єрність, прозорість⁴. Там само, Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль, представляючи проєкт Плану відбудови України, сказав про зелену трансформацію як частину плану. За словами Міністра розвитку громад та територій України О. Чернишова, "під час відбудови країни застосовуватимуть усі найкращі світові практики розвитку міст з урахуванням потреб енергоефективності, наявності сучасних систем постачання, безпеки та інклюзивності"⁵.

Проте, загальне бачення Президента України, озвучене ним на конференції в Лугано, не втілене у проєкті Плану відновлення. План не відображає озвучених зелених принципів, а його "будівельні блоки" не формують цілісного підходу, особливо з точки зору зеленого відновлення. Незрозумілі практичні механізми забезпечення сталості процесу відбудови та відновлення, забезпечення відповідних принципів. Окрім того, пропозиції наразі містять як анти-зелені (збільшення видобутку вуглеводнів, тощо), так і сумнівні завдання (добудова ХАЕС, "екологічний видобуток урану" та ін.).⁶

За нашою інформацією, загальна хаотичність і неузгодженість компонентів плану та відповідних презентацій відзначалась і учасниками конференції в м. Лугано. Чимало експертів також вказувало на недостатню цілісність та якість представленої плану. Це мабуть пояснює і широку критику представленої плану з боку екологічних громадських організацій України⁷.

Більше того, під час конференції було по-суті представлено відмінний від плану підхід, де енергетика та довкілля були об'єднані в один напрям "Environmental recovery and development"⁸. Презентація цього підходу, зокрема, включає і створення пілотного "зеленого міста".

(б) Зелена складова у баченні Європейської Комісії

Бачення Європейської Комісії містить лише окремі згадки про сталість та зелене зростання. Так, план відбудови України, на думку ЄК, має бути спрямований на побудову процвітаючого і сталого майбутнього для України. Один з чотирьох елементів відбудови (підтримка відновлення України) мав би "сприяти сталій торгівлі..., та робити внесок у зелену та цифрову трансформацію країни". Відбудова України (зокрема, інфраструктури, житла та шкіл) та енергетичної стійкості має відбуватись у відповідності до найновіших європейських політик та стандартів.

Лише пропозиції щодо інструменту фінансування мають чіткий критерій (вимогу) щодо сталості: RebuildUkraine Facility має забезпечити, щоб інвестиції у стратегічну цифрову, транспорту та енергетичну інфраструктуру відповідали кліматичним та екологічним політикам та стандартам ЄС. Водночас, ця вимога є наслідком не відповідного бачення розвитку України, а внутрішньої політики ЄС в рамках Європейського зеленого курсу щодо стійкості фінансування з бюджету ЄС. По-суті, вимога щодо фінансування є єдиним практичним "зеленим" механізмом, запропонованим ЄК у відповідному комюніке.

(в) Зелена складова у баченні Світового банку

Чимало "зелених" елементів можна знайти у робочій аналітичній записці Світового банку. Хоча записка не пропонує зелених напрямків чи цілей, вона містить низку секторальних завдань, які можна вважати сталими (зеленими). Зокрема, СБ пропонує модернізувати та озеленити енергетичну політику (включаючи енергоефективність, водень, ВДЕ), забезпечити справедливий перехід, модернізацію сектору водопостачання та водовідведення, скорочення енергоспоживання в будівлях та зелене містопланування, від-

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=WTNQv6XSXiE&ab_channel=D%C3%A9partementf%C3%A9d%C3%A9raldesaffaires%C3%A9trang%C3%A8resDFAE

⁵ <https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-proviv-pershe-za-chas-rosijskogo-vtorgnennya-74629>

⁶ Поточна робота Нацради включає окремий компонент "Екологічна безпека" у проєкті нацплану з відновлення, проте наразі неможливо оцінити ці напрацювання, оскільки станом на 27.06.2022 р., коли завершувалось наше дослідження, проєкт плану не був оприлюднений.

⁷ <https://ecoaction.org.ua/konferentsiia-z-vidnovlennia-ukrainy.html>

⁸ https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c574eeb49eb32b5aa8eab8_Presentation_MinEnerg_1_compressed.pdf та https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c28f84f3ac9f5a3c03bf48_1-Strilets_B2_1730_envoromental%20recovery.pdf

новлення та нарощування аграрного виробництва з урахуванням зміни клімату. Більше того, СБ вважає, що Україні слід повністю узгодити відбудову інфраструктури та економіки з Європейським зеленим курсом та ринками ЄС, особливо в енергетиці. Як й інші концепції, СБ не виділяє збереження природного капіталу (відновлення природи, зокрема) серед елементів відновлення, фокусуючись на економічних та окремих соціальних аспектах відновлення. Це можна пояснити особливістю діяльності СБ, який зрештою є фінансовою установою, а не агентством з розвитку.

Водночас, жоден із проаналізованих підходів до повоєнного відновлення України не пропонує зелені цілі як основоположні. Таким чином, навряд чи слід очікувати, що концепція відновлення, яку запропонує Україна та схвалять партнери, буде “зеленою” з точки зору зеленого розвитку як середньо- чи довгострокової мети розвитку України. Іншими словами, навряд чи це буде український “зелений курс”.

2

**ВІЗІЯ ЗЕЛЕНОГО
ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНИ**

Найбільший виклик не у тому, що наразі жодну модель не можна назвати “українським зеленим курсом”. На нашу думку, запропоновані концепції не містять достатньо елементів, які б дозволили їх назвати “зеленим мінімумом”. Це означає, що їх реалізація може надовго “закрити” окремі сектори від модернізації та озеленення, сталості. У свою чергу, це створює значні перешкоди для інтеграції України в політичний та економічний простір ЄС, процвітання та добробуту в майбутньому.

Тому, у цьому розділі ми пропонуємо власне бачення можливих концепцій зеленого повоєнного відновлення України та способів його досягнення.

2.1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Повоєнне відновлення України матиме значний вплив на розвиток країни у середньо- та довгостроковій перспективах. Тому, засади, на яких таке відновлення буде побудоване, та цілі окремих компонентів плану відновлення по-суті визначатимуть напрямки розвитку нашої країни на багато років. Інвестиції, зроблені в відбудову енергетичної, житлової, соціальної, освітньої чи транспортної інфраструктури, працюватимуть десятки років.

У цьому контексті стале (чи “зелене”) відновлення України слід вважати однією з можливих концепцій (баченням) повоєнного відновлення. Концепцією, яка не лише має всі підстави бути розглянутою з огляду на існуючу екологічну кризу у світі (включаючи зміну клімату) та євроінтеграційні прагнення України, але й тому, що концепція зеленого відновлення пропонує цілісне бачення розвитку суспільства, економіки та держави в цілому. Прикладом такої стратегії розвитку може бути Європейський зелений курс. В останній заяві Великої сімки (G7) про підтримку України (27

червня 2022 р.) глави держав чітко заявили про готовність підтримувати план відновлення, який би “сприяв сталому, стійкому, інклюзивному та зеленому економічному відновленню”⁹. Організація з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) також вважає, що “у довгостроковій перспективі, повоєнне зелене відновлення слід розглядати не як бажану “опцію”, а як економічну необхідність глибокої трансформації України на шляху до зеленої та кліматично нейтральної економіки”¹⁰.

Ми виходимо з того, що концепція (бачення) відновлення - це принципи (засади), цілі, завдання, механізми та інструменти, які формують цілісну систему планування та реалізації повоєнного відновлення у різних секторах (від національної безпеки до охорони здоров'я) та розвитку держави у середньостроковій перспективі.

Зрозуміло, що в рамках концепції “зеленого відновлення” такі принципи, цілі, завдання, механізми та інструменти повинні бути (а) “зеленими”, тобто сприяти досягненню сталої відбудови/відновлення, (б) у сукупності бути достатніми для забезпечення сталості відновлення, та (в) демонструвати цілісність та взаємну узгодженість в рамках стратегії (плану) відновлення та її реалізації. За дотримання таких умов ми можемо говорити про “зелене відновлення”.

Зелене відновлення, як концепція відновлення України, може мати як мінімум три моделі:

- **амбітну:** таку, що має загальну амбітну екологічну мету або рамку, наприклад у сфері зміни клімату, конкретні зелені секторальні цілі та відповідні механізми та інструменти їх досягнення (умовно, український “зелений курс”)
- **прагматичну:** таку, що містить лише окремі цілі, принципи і механізми, які б сприяли зеленому зростанню і, щонайменше, не перешкоджали такому зростанню в майбутньому, окреслювала “червоні лінії”, передбачала зв'язок з трансформацією економіки та майбутнім “зеленим” розвитком, пропонувала синергію з окремими елементами Європейського зеленого курсу (умовно, “зелений мінімум”);

⁹ [G7 Statement on Support for Ukraine, 27 June 2022](#)

¹⁰ [Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction, July 1, 2022.](#)

● **інерційну:** таку, що передбачає окремі завдання у сфері довкілля та клімату у відповідності до поточних цілей у цій сфері, проте не посилює їх та не впливає на цілі та реалізацію інших секторальних цілей та завдань (умовно, “business as usual”).

Відповідно до запропонованого бачення концепції відновлення, кожна з цих моделей повинна містити відповідні засади (принципи), цілі, механізми та інструменти. Зрозуміло, що будь-яка концепція відновлення (включаючи “зелену”) супроводжуватиметься відповідним паралельним треком “європейські реформи” (обумовлено наміром вступу України до ЄС), а сама архітектура відновлення повинна мати вбудовані елементи прозорості, підзвітності та участі зацікавлених сторін.

Засади (принципи) можуть бути як наскрізними (загальними) для всього плану відновлення, так і спеціальними (лише для його екологічної чи інших частин). Наприклад, до наскрізних зелених засад відновлення можна віднести сталість (принцип сталого розвитку), зелене зростання (декаплінг), кліматичну стійкість, інтеграцію екологічних та кліматичних міркувань у всі елементи (сектори відновлення) тощо. До спеціальних можна віднести принципи превентивності, енергоефективності, відновлення довкілля до попереднього стану, “забруднювач платить” тощо.

Цілі також можуть бути як наскрізними чи загальними (декарбонізація економіки в цілому, кліматична нейтральність тощо), так і спеціальними - зменшення вуглецевої інтенсивності електроенергетики, відмова від викопного палива, збільшення площі природоохоронних територій, розвиток водневої енергетики тощо. Цілі, зрозуміло, повинні бути вимірюваними у відповідних часових рамках, що відрізняє їх від засад чи принципів.

Поділ на механізми та інструменти є часто умовним, оскільки в українській науковій думці та практиці ці поняття можуть мати різне (часто взаємозамінне) значення в залежності від способу та сфери їх використання.¹¹ В контексті планування повоєнного відновлення, такий поділ також може мати умовний характер або взагалі

бути неважливим. Наприклад, вуглецеве ціноутворення можна розглядати як інструмент кліматичної політики. Водночас, вуглецеве ціноутворення можна розглядати як окремий механізм державного регулювання, який передбачає використання різних інструментів (вуглецевого оподаткування, системи торгівлі викидами). В контексті відновлення, оцінку впливу на довкілля можна також, наприклад, вважати інструментом інтеграції екологічних міркувань та запобігання шкоди довкіллю в процесі відновлення, проте у повоєнний час він може передбачати спеціальний механізм його застосування.

У цьому контексті, стратегічні “проєкти” чи “ініціативи”, які ймовірно будуть включені до плану повоєнного відновлення, в сукупності слід розглядати як особливий інструмент досягнення загальних чи секторальних цілей повоєнного відновлення. Важливим є не лише зміст таких проєктів чи ініціатив, але й сам механізм їх реалізації. Такий механізм реалізації стратегічних проєктів може мати (або не мати) екологічних запобіжників, і це слід також брати до уваги. Наприклад, будівництво низки ядерних реакторів чи об'єктів з виробництва водню може відбуватись за умовами “мирного часу” (включаючи оцінку впливу на довкілля, транскордонні консультації, тощо) або за особливими умовами, які не передбачатимуть жодних механізмів врахування екологічних міркувань (наприклад, в умовах скасованої або суттєво спрощеної оцінки впливу на довкілля). Це залежатиме як від часу реалізації таких ініціатив (періоду відновлення), так і від тих механізмів прийняття рішень, які будуть діяти на початок їх реалізації.

Водночас, характер, зміст та узгодженість цих складових може бути різною для кожної моделі зеленого відновлення. У [Таблиці 1](#) ми подаємо коротку характеристику кожної моделі за відповідними елементами концепції відновлення (цілі, принципи, інструменти та механізми). Слід лише зауважити, що наведені елементи по кожній моделі не означають, що перелік є вичерпним. Очевидно, що навіть амбітна зелена модель включатиме й інші елементи, наприклад загальні принципи відновлення, як-от принцип справедливої відбудови (за аналогією зі справедливим переходом).

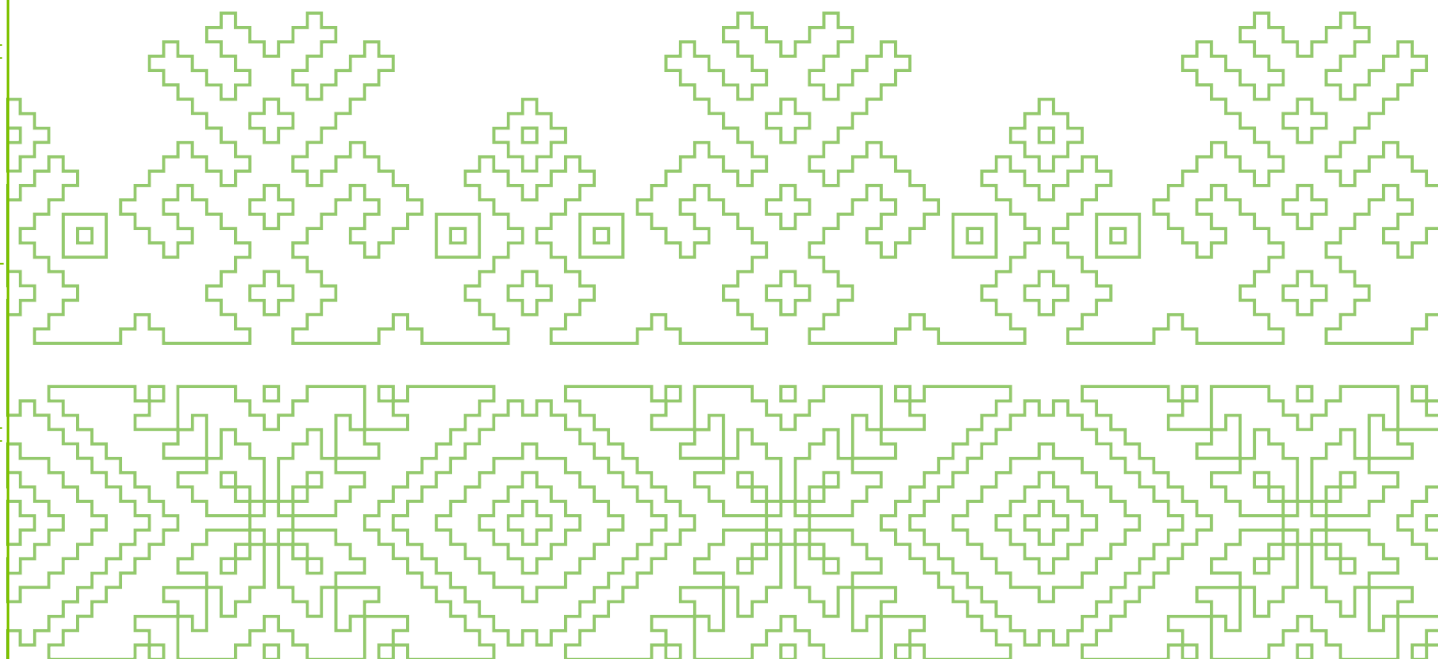
¹¹ Див. напр. Лукашов О.О. Механізми державного регулювання стратегічного розвитку регіону, *Public Administration and Local Government*, 2017, issue 2(33)

З огляду на те, що відновлення України усіма ключовими особами розглядається як триетапний процес, кожен з цих моделей слід розглядати у тісному зв'язку із такими етапами (Таблиця 2). Застосування відповідної моделі на певних етапах має свої особливості. Особливо це стосується амбітної та інерційної моделі, які можуть значно перешкоджати відбудові або мати негативні довгострокові наслідки, відповідно. Слід також брати до уваги, що у проєкті Плану відновлення України визнається, що “ймовірно, немає чітких етапів переходу від “відновлення” до “модернізації””.

Виходячи з наведених у таблицях міркувань, інерційна модель несе значні середньо- та довгострокові ризики, не може врахувати пріоритети наших міжнародних партнерів, а тому є неприйнятною, на нашу думку. Її застосування має сенс лише на першому етапі відновлення (під час воєнних дій), проте починаючи з другого та третього етапів, вона не здатна ні забезпечити сучасну цілісну модель розвитку, ні запобігти консервації поточної пострадянської моделі економіки. За такої моделі відновлення забезпечити необхідне зовнішнє фінансування та інвестиції для подальшого розвитку економіки (не пов'язаного з відновленням) буде дуже складно. Зокрема, наміри окремих державних компаній-гігантів щодо виходу на IPO ймовірно будуть нездійсненними. Застосування цієї моделі по-суті не вимагає значних змін у порівнянні із business-as-usual, тому ми виключаємо її з подальшого аналізу.

Коригування амбітної та інерційної моделей (наприклад, тимчасове послаблення екологічних механізмів прийняття рішень в амбітній моделі) для усунення їх негативних наслідків на відповідних етапах, на практиці ймовірно означатиме перехід до прагматичної моделі (з певними особливостями, звичайно). Водночас, і амбітна, і прагматична моделі, на нашу думку, можуть забезпечити врахування вже озвучених пріоритетів та пропозицій міжнародних партнерів України, зокрема ЄС та G7.

Наостанок, слід зауважити наступне. Може скластись хибне враження (чи спокуса), що кожна з цих моделей може бути виправданою на відповідному етапі відновлення: інерційна під час воєнного часу, прагматична у період по завершенню воєнних дій та амбітна у середньостроковій перспективі. Проте, це не так. Окремі елементи можуть бути дійсно застосовані на окремих етапах відновлення, проте в цілому неможливо буде перейти від інерційної до амбітної моделі після завершення другого етапу, оскільки реалізація окремих завдань (стратегічних проєктів) вже розпочнеться на попередніх етапах, що може і ймовірно виключить саму можливість реалізації (чи переходу до) амбітної моделі у майбутньому.

ТАБЛИЦЯ 1. Схематична характеристика можливих моделей зеленого відновлення

АМБІТНА МОДЕЛЬ

Зелені засади (принципи)

- загальні
- секторальні*
- спеціальні**
- • • • •

Зелені цілі

- загальна амбітна ціль
- амбітні цілі у кожному секторі відновлення
- посилені спеціальні* цілі
- • • • •

Зелені інструменти та механізми

- стратегічні зелені проєкти (ініціативи)
- присутні механізми чи інструменти, що забезпечують узгодження/досягнення секторальних цілей з екологічними/кліматичними
- присутні традиційні механізми, що забезпечують врахування екологічних міркувань під час виконання заходів чи їх планування (ОВД, CEO, інші)
- зелене фінансування (включаючи зелені умови фінансування)

ПРАГМАТИЧНА МОДЕЛЬ

Зелені засади (принципи)

- окремі секторальні
- спеціальні
- • • • •

Зелені цілі

- окремі амбітні секторальні цілі
- відсутнє зменшення амбітності поточних секторальних цілей
- спеціальні цілі
- • • • •

Зелені інструменти та механізми

- стратегічні зелені проєкти (ініціативи)
- спеціальні (тимчасові) механізми інтеграції екологічних міркувань у період чи для цілей відновлення
- зелене фінансування забезпечується частково, в залежності від його джерел (у т.ч. обмежені зелені умови фінансування)

ІНЕРЦІЙНА МОДЕЛЬ

Зелені засади (принципи)

- спеціальні
- • • • •

Зелені цілі

- секторальні цілі/завдання суперечать окремим поточним екологічним цілям чи європейським трендам
- забезпечено “непогіршення” довоєнних екологічних цілей та завдань
- відновлення довіклля не є серед спеціальних цілей
- • • • •

Зелені інструменти та механізми

- окремі стратегічні проєкти не відповідають поточним екологічним/кліматичним цілям
- відсутні механізми врахування екологічних міркувань на всіх етапах відновлення
- відсутнє зелене фінансування
- містить окремі заходи з відновлення довкілля

* Секторальні засади, принципи чи цілі - ті, що стосуються секторів, відмінних від екологічної безпеки чи охорони довкілля (енергетика, транспорт тощо).

** Спеціальні засади, принципи чи цілі - ті, що є частиною екологічної та кліматичної політики України.

ТАБЛИЦЯ 2. Особливості реалізації моделей зеленого відновлення на різних етапах

	I ЕТАП (воєнний час)	II ЕТАП (2-3 роки після завершення воєнних дій)	III ЕТАП (середньостроковий, 10-15 років)
АМБІТНА МОДЕЛЬ	✓ забезпечить проведення окремих пріоритетних заходів з відновлення природи від наслідків війни ✓ ускладнює, здорожчує та затягує процес відбудови ✓ може попередити негативні довгострокові наслідки “швидкого” відновлення, ✓ використовує як традиційні інструменти (ОВД, СЕО тощо), так і інноваційні ✓ потребує значного цільового зеленого фінансування	✓ забезпечить реалізацію пріоритетних завдань з відновлення природи від наслідків війни ✓ потенційно збільшить тривалість цього етапу через складність прийняття рішень та тривалий процес реалізації необхідних заходів ✓ дасть початок реалізації стратегічних екологічних ініціатив (проектів) ✓ може попередити довгострокові негативні екологічні наслідки “швидкого” відновлення ✓ забезпечить врахування глобальних тенденцій щодо відмови від викопного палива та зеленої таксономії ✓ використовує традиційні горизонтальні інструменти (ОВД, СЕО тощо) для стратегічних та інших проектів ✓ потребує запровадження нових механізмів (інструментів) кліматичної політики ✓ потребує значних додаткових фінансових та інших ресурсів	✓ потребує оновленого планування та трансформації ключових галузей ✓ потребує значних інвестицій та значних обсягів зеленого фінансування ✓ забезпечить включення України в нові перспективні ланцюги доданої вартості у світовій економіці ✓ забезпечить відновлення довкілля від наслідків війни, екологічну безпеку та збереження довкілля України

ПРАГМАТИЧНА МОДЕЛЬ

- ✓ не забезпечить проведення заходів з відновлення природи від наслідків війни
- ✓ може попередити негативні наслідки “швидкого” відновлення певних проєктів
- ✓ може вимагати відтермінування окремих ініціатив на наступні етапи
- ✓ не може усунути всіх потенційних негативних наслідків швидкої відбудови
- ✓ потребує розробки спеціальних гнучких механізмів (інструментів) для попередження значного негативного впливу на довкілля
- ✓ потребує зеленого фінансування

- ✓ забезпечить реалізацію окремих завдань з відновлення природи від наслідків війни
- ✓ дасть початок реалізації ключових секторальних зелених стратегічних проєктів (водень, ВДЕ, біопаливо тощо)
- ✓ потребує модернізації традиційних інструментів (ОВД, CEO)
- ✓ забезпечить дотримання принципу не-зниження зелених амбіцій (цілей)
- ✓ може не врахувати глобальних тенденцій щодо відмови від викопного палива та зеленої таксономії
- ✓ потребує зеленого фінансування

- ✓ забезпечить реалізацію пріоритетних завдань з відновлення природи від наслідків війни
- ✓ потребує оновленого планування та трансформації окремих галузей (енергетика, с/г, транспорт, містобудування, охорона природи)
- ✓ забезпечить часткове врахування глобальних змін, які сама Україна і каталізує
- ✓ потребує запровадження нових механізмів (інструментів) кліматичної політики
- ✓ потребує значних інвестицій та значних обсягів зеленого фінансування

ІНЕРЦІЙНА МОДЕЛЬ

- ✓ не заважатиме процесу відбудови
- ✓ не включатиме заходів у сфері довкілля (відновлення від наслідків війни)
- ✓ не здатна попередити довготермінові негативні екологічні наслідки
- ✓ не потребує спеціального (цільового) зеленого фінансування

- ✓ не включатиме заходів з відновлення довкілля
- ✓ не здатна попередити довготермінові негативні екологічні наслідки (зокрема, через спрощені або відсутні механізми ОВД та CEO)
- ✓ потребуватиме незначного спеціального (цільового) зеленого фінансування

- ✓ забезпечить реалізацію окремих заходів з відновлення довкілля
- ✓ матиме значні негативні довгострокові наслідки, включаючи економічні, для України через розбіжності із тенденціями розвитку ЄС та великих економік
- ✓ не забезпечить відновлення довкілля від наслідків воєнних дій
- ✓ не потребує значних інвестицій та значних обсягів зеленого фінансування

2.2. МІЖ АМБІТНОЮ ТА ПРАГМАТИЧНОЮ МОДЕЛЯМИ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Обираючи між амбітною та прагматичною моделями повоєнного відновлення, слід брати до уваги їх фундаментальну відмінність: амбітна модель є зеленою за основними цілями розвитку, а прагматична - лише дозволяє досягти результатів певним способом. Іншими словами, амбітна модель дає відповідь на питання “Що ми хочемо досягти?”, а прагматична - “Як ми досягатимемо наші [незелені] цілі?”. Обидві моделі можуть бути цілісними і достатніми для забезпечення відповідної мети.

Амбітна модель передбачає, що наші цілі - зелені (зелена економіка, стає сільське господарство тощо). Прагматична ж модель є зеленим інструментом досягнення цілей, які не завжди можна віднести до зелених (наприклад, “енергетична незалежність” чи “енергетична безпека”, “зростаюча економіка”), хоч ця модель і повинна мати певні секторальні зелені цілі, зокрема у сферах енергоефективності, відновлюваних джерел енергії, відновлення довкілля тощо.

Слід також в цьому контексті взяти до уваги, що серед трьох етапів повоєнного відновлення необхідно чітко відрізнити перші два (під час воєнних дій та одразу по їх закінченню) від третього (середньостроковий розвиток). Цілком ймовірно, що середньострокові цілі та завдання, навіть включені у план відновлення, можуть з часом зазнавати значних змін, а їх досягнення/реалізація може бути ускладнена низькою спроможністю державних органів до середньо- та довгострокового прогнозування та планування.

Тому, особливу увагу слід звернути на перші два етапи відновлення. На цих етапах значну роль відіграватимуть загальна візія (яка визначатиме ієрархію пріоритетів та цілей) та конкретні інструменти, а не середньострокові секторальні

цілі. Зрештою, включення вимірюваних оновлених середньо- чи довгострокових цілей (частка ВДЕ у кінцевому енергоспоживанні чи вантажо-перевезень певним видом транспорту) у план повоєнного відновлення за визначенням носить умовний характер, оскільки таке “перепланування” секторів повинно спиратись на складні і довгі процеси прогнозування, моделювання та аналізу.

Саме тому ми пропонуємо поглянути на ці дві моделі з точки зору їх загальної візії та інструментів (на основі Таблиці 1).

Окрему увагу слід приділити стратегічним проєктам/ініціативам, оскільки їх реалізація однозначно матиме довгострокові наслідки, навіть якщо вона розпочнеться вже завтра, на першому етапі.

(а) Амбітна модель: зелений розвиток як візія повоєнного відновлення

Як зазначалось, амбітну модель повоєнного відновлення можна коротко описати як Зелений [повоєнний] курс України.

Як цілісна модель відновлення та розвитку, амбітна модель дозволяє створити загальні рамки та засади, до яких зацікавлені суб'єкти (міста, бізнес, міжнародні партнери) можуть додавати свої елементи, ініціативи чи проєкти. Наприклад, розвиток зелених міст може бути таким елементом (стратегічним напрямом чи проєктом) повоєнного відновлення. Це, у свою чергу, може бути доповнено озвученими Данією у Лугано ініціативами “країна-місто” (шефство країн над відбудовою окремих міст). Окрім того, амбітна модель повоєнного відновлення передбачає не лише відбудову галузей та виробництв, але й побудову цілком нових.

Загальна візія амбітної моделі - це “Зелена Україна як частина глобальної кліматично нейтральної економіки”.

Загальні та секторальні засади повинні/можуть включати:

- побудова економіки майбутнього: економічне зростання на засадах декарбонізації (макроекономічні показники зростають, тиск на природний капітал знижується). Зокрема, це передбачає зростання показників вуглецевої продуктивності економіки (декарбонізація), водної продуктивності, зменшення питомих показників утворення

відходів та забруднення вод і повітря, розвиток циркулярної економіки;

- збереження природного капіталу, включаючи управління водними, земельними, ресурсами та збереження біорізноманіття;
- підвищення якості життя, включаючи екологічну якість життя населення;
- створення умов для зелених інвестицій та інновацій, державна підтримка зелених секторів в пріоритетних сферах, створення зелених робочих місць.

Серед інструментів та механізмів, що можуть забезпечити відповідність процесу відновлення таким засадам можна віднести:

- дотримання максимально можливих вимог та норм енергоефективності та адаптації до зміни клімату під час відбудови об'єктів житлової, соціальної, освітньої інфраструктури, населених пунктів на всіх етапах відновлення;
- відновлення критичної інфраструктури/підприємств з урахуванням можливостей декарбонізації та майбутньої відмови від викопного палива (наприклад, електрифікація опалення та гарячого водопостачання під час відбудови окремих районів міст чи населених пунктів), відмова від підтримки відбудови промислових об'єктів, що спираються на викопні види палива зі значним терміном експлуатації або їх пристосування до використання альтернативних видів палива (наприклад, ТЕЦ);
- поетапне відновлення природних об'єктів, що постраждали від війни;
- створення чи модернізація фінансових механізмів підтримки зеленого відновлення (зелені умови фінансування, фонди, зелена таксономія, податкові пільги та інші види державної допомоги та ін.);
- запровадження тимчасових інструментів (механізмів) врахування екологічних та кліматичних міркувань у процесі прийняття рішень для I та II етапів відбудови, забезпечення ефективних механізмів ОВД та CEO на третьому етапі.

До стратегічних проєктів у рамках амбітної моделі можна віднести, наприклад:

- розвиток ВДЕ;
- інтеграція енергетичної системи;
- водневі проєкти;

- підтримка зеленого сільського господарства;
- розвиток інфраструктури залізничних вантажоперевезень;
- зелена металургія;
- діджиталізація;
- міста майбутнього: зелена відбудова та трансформація міст; відновлення річок до природного стану;
- NATURA-2000 в Україні;
- "сині" проєкти (охорона морського біорізноманіття, прибережних смуг);
- циркулярні проєкти (сортування побутових відходів, право на ремонт тощо).

Зрозуміло, кожен з наведених прикладів проєктів (ініціатив) є амбітним завданням і потребує детального опрацювання. У Додатку 1 наведено опис одного - на нашу думку пріоритетного - проєкту: зелена відбудова та трансформація міст.

У цьому контексті слід зауважити, що амбітна модель передбачає особливі вимоги до паралельного треку реформ у плані повоєнного відновлення. Зокрема, реформи у сфері кліматичної та екологічної політики повинні отримати пріоритет (детальніше про див. у розділі 2.3.). Зокрема, така модель вимагає запровадження дієвої системи вуглецевого ціноутворення в країні.

Амбітна модель потребує не лише підтримки міжнародних партнерів, у першу чергу Європейського Союзу, але й по-суті зміни їх бачення ролі та місця України в майбутній європейській та глобальній економіці та торгівлі. Побудувати кліматично нейтральну економіку в Україні можна лише у складі глобальних зусиль, ставши частиною глобальних ланцюгів доданої вартості такої зеленої (кліматично-нейтральної) економіки.

У першу чергу, Україна може бути повноцінним елементом Європейського зеленого курсу, оскільки з низки питань ми значно посилимо поточну ситуацію в ЄС, якщо нас розглядатимуть як партнера в досягненні цілей Європейського зеленого курсу.

Наприклад, весь сектор сільського господарства України навіть у поточному стані сприятиме забезпеченню як продовольчої безпеки ЄС, так

і екологічності цього сектору. Так, наразі використання пестицидів та мінеральних добрив в Україні (0,75 та 63,7 кг/га відповідно) значно нижче, ніж в ЄС (3,14 та 131,2 кг/га відповідно), і навіть нижче за цільові показники ЄС (1,57 та 109,7 кг/га відповідно). Подібна ситуація спостерігається у низці інших секторів¹².

Якщо така модель буде обрана, вона впливатиме і на план реформування урядової архітектури. Наприклад, логічним виглядає запровадження посади віце-прем'єр-міністра з питань кліматичної політики та сталого розвитку.

Усі вказані елементи амбітної моделі можна розглядати як "блоки" її архітектури (див. Рисунок 1).

Реалізація амбітної моделі вплине на всі сфери життя, включаючи основні ринки та галузі (особливо енергетичну). Іншими словами, у довгостроковій перспективі амбітна модель передбачає трансформацію не лише економіки, але й усього суспільства. Тому реалізація такої моделі потребуватиме ефективної комунікації із суспільством, зміну багатьох поведінкових звичок та усталених уявлень громадян.

В останні місяці Україна вже неодноразово демонструвала, що неможливого немає. Ми переконані, що амбітна зелена модель може бути втілена у плані повоєнного відновлення та реалізована нашою державою за підтримки міжнародних партнерів.

Рисунок 1. Архітектура амбітної моделі зеленого відновлення.

(б) Прагматична модель: зелений процес як візія повоєнного відновлення

Як зазначалось вище, наразі ні Україна, ні основні її партнери не запропонували амбітну зелену модель як візію повоєнного відновлення. Цілком природно, центральними елементами повоєнної відбудови України можуть бути безпека, оборона, економічний добробут. Прагматична модель зеленого відновлення може бути корисною якраз у випадку, якщо загальна візія повоєнного відновлення (запропонована Україною та схвалена

міжнародними партнерами) не передбачатиме зеленого розвитку як центрального елементу (мети) плану повоєнного відновлення.

Будь-яка стратегія (план) відновлення має бути цілісним. Окрім ієрархії цілей та завдань, це передбачає узгодженість та взаємну координацію її елементів. Все це буде викликом для розробки та практичного втілення прагматичної зеленої моделі.

Ключова функція прагматичної зеленої моделі відновлення України - "озеленити" процес від-

¹² [Картування стратегічних цілей України та ЄС у контексті Європейського зеленого курсу: вектори розвитку та флагманські ініціативи». Аналітичний документ.](#) – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2021)

новлення, запобігти довгостроковим негативним наслідкам з точки зору зеленого зростання України (build back better) та забезпечити реалізацію окремих, пріоритетних стратегічних ініціатив у цій сфері, включаючи поетапне відновлення довкілля від наслідків воєнних дій та інші стратегічні проекти чи програми (build back greener).

З точки зору елементів прагматичної моделі зеленого відновлення, вони мають характер наскрізної інтеграції зелених питань у повоєнне відновлення через включення відповідних заasad. У Додатку 2 наведено приклад застосування прагматичної моделі у сфері розподілу газу. Подібним чином екологічні міркування можуть бути інтегровані в інші сфери відновлення.

Ключовими засадами прагматичної моделі мають бути:

- Принцип “відбудовувати краще та зеленіше”;
- Включення амбітних секторальних (спеціальних) зелених цілей у сферах енергетики, містобудування та транспорту;
- Збереження довоєнних зелених цілей у всіх сферах;
- Енергоефективність та природоорієнтовані рішення.

Основними інструментами прагматичної зеленої моделі мають бути (а) ефективні механізми врахування екологічних міркувань під час прийняття

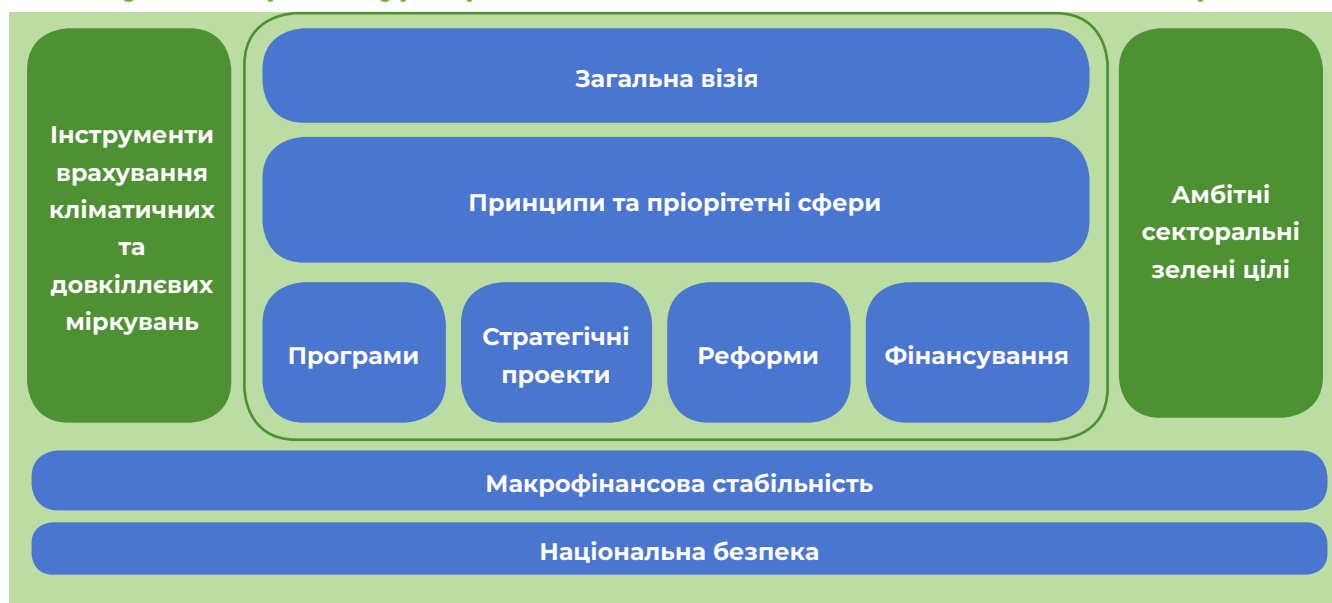
рішень, особливо на I та II етапах відновлення та (б) чіткі зелені умови фінансування для обраних об'єктів чи напрямів. Саме ці елементи, як і вдосконалені механізми ОВД та CEO, повинні створювати ефективні “червоні лінії”, щоб забезпечити реалізацію принципу “відбудовувати краще та зеленіше”.

Стратегічні проекти/ініціативи в рамках такої моделі мають бути спрямовані на створення окремих зелених кластерів та залучення України до окремих елементів Європейського зеленого курсу:

- поетапне відновлення довкілля від наслідків воєнних дій;
- водневі експортно-орієнтовані проекти;
- модернізація/заміна газорозподільних мереж;
- розвиток ВДЕ;
- зелена відбудова міст.

У підсумку, Україна може скористатись можливостями, що створює повоєнне відновлення, для того, щоб закласти основи майбутнього зеленого зростання. Ця, цілком раціональна мета, може бути досягнута, якщо візія повоєнного відновлення буде зеленою. Обидві розглянуті нами моделі - амбітна та прагматична - є цілком раціональними та здійсненними, хоч і відрізняються рівнем своєї амбітності. Вибір між цими моделями - це вибір між “складно” та “дуже складно”, “високо” та “дуже високо”, “можливо” та “майже неможливо”.

Рисунок 2. Архітектура прагматичної моделі зеленого відновлення України

2.3. ЗЕЛЕНА МОДЕЛЬ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ ВІДНОВЛЕННЯ, ТРЕКУ РЕФОРМ ТА НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ

Будь-яка візія повоєнного відновлення включатиме щонайменше три наскрізні елементи: безпеку, реформи та належне врядування. Окрім того, повоєнне відновлення матиме певну інституційну архітектуру (хто за що відповідає).

Безпекова складова повинна бути частиною будь-якої візії відновлення. На думку Прем'єр-міністра України Д. Шмигала, безпека має бути центральною частиною плану: "Ми розуміємо, що, перш за все, наша економіка має бути спрямована на забезпечення безпекової складової"¹³. Зрозуміло, що окрім воєнної складової, безпека включає і енергетичну, і продовольчу, і екологічну.

Постає логічне запитання як можуть співвідноситись безпекова складова з цілями/засадами зеленого відновлення? Відповідь на це питання залежить від моделі зеленого відновлення.

Амбітна модель ставить безпекові питання на один щабель з іншими цілями. Іншими словами, цілі та принципи зеленого розвитку не є підпорядкованими безпековим, вони рівноцінні. Якщо коротко - все, що негативно не впливає на безпеку, може мати місце. Варто зауважити, що амбітну модель зеленого повоєнного відновлення можна розглядати як таку, що робить значний внесок в енергетичну, продовольчу та екологічну безпеку у довгостроковій перспективі. Безпекові цілі супроводжують практично всі стратегічні напрями Європейського зеленого курсу в ЄС.

Прагматична модель зеленого відновлення, во-

чевидь, передбачає підпорядкування зелених завдань/цілей безпековим: все, що не сприяє безпеці, має нижчий пріоритет або не включиться в план відновлення. Це значно відрізняє прагматичну модель від амбітної. За аналогією з безпековими цілями, зелені цілі вочевидь будуть підпорядковані й іншим (економічним, соціальним тощо).

Трек реформ однозначно буде складовою частиною повоєнного відновлення України. Значна частина цих (переважно проєвропейських) реформ не пов'язана з будь-якою моделлю відновлення, матиме пріоритет у найближчий час (судова реформа, антикорупційна стратегія тощо). Водночас, інші реформи носять секторальний характер, і постає питання пріоритетності впровадження реформ (зрештою, навряд чи ми "потягнемо" усі реформи одночасно, а екологічні реформи мають тенденцію до відкладання).

Обрання амбітної моделі зеленого відновлення дасть пріоритет окремим кліматичним та довкіллевим реформам. Наприклад, створення системи вуглецевого ціноутворення. Зрештою, ці реформи й так є необхідними з точки зору набуття членства в ЄС, проте амбітна модель визначає їх пріоритетність у часі, оскільки без таких реформ неможливо створити ні сприятливий інвестиційний клімат для зелених інвестицій, ні регуляторні умови для здійснення відповідних ініціатив.

Прагматична модель навряд чи підвищить пріоритетність кліматичних та довкіллевих реформ загалом, проте, в залежності від обраних пріоритетів та стратегічних проєктів, може підняти у порядку денному окремі зелені реформи.

Такий масштабний проєкт, як повоєнне відновлення України, повинен супроводжуватись **належним врядуванням**.

У Білій книзі з європейського врядування Європейська Комісія дала таке своє бачення врядування, що означає правила, процеси та поведінку, які впливають на те, як здійснюються повноваження на європейському рівні, особливо щодо відкритості, участі, підзвітності, ефективності та узгодженості. З цього визначення випливають і п'ять принципів належного врядування у ро-

¹³ https://lb.ua/news/2022/07/03/521944_denis_shmigal_mi_budemo_robiti.html

зумінні Європейської Комісії: відкритість, участь, підзвітність, ефективність та узгодженість.¹⁴

Амбітна зелена модель повоєнного відновлення значно сприятиме реалізації цих принципів, оскільки кліматична та екологічна політика вже пропонують дієві інструменти забезпечення екологічного належного врядування, у тому числі на національному рівні. Прагматична ж модель буде змушена спиратись на загальні засади та механізми належного врядування, втілені в архітектурі повоєнного відновлення. Це, зокрема,

може негативно вплинути та участь екологічних громадських організацій та врахування екологічних міркувань у процесі відновлення.

Питання архітектури врядування процесу відновлення (зокрема, інституційна складова двосторонньої платформи відновлення, що запропонована ЄК) потребує окремого дослідження з точки зору її відповідності зеленим завданням плану відновлення та внеску у досягнення таких завдань.

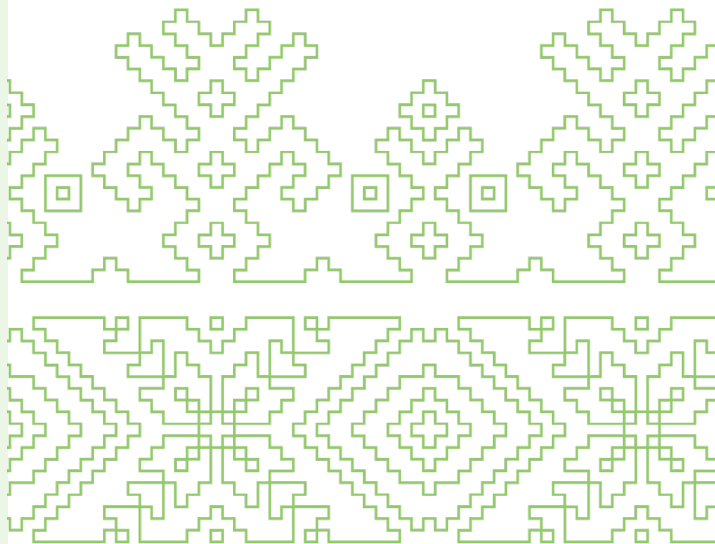
¹⁴ [Належне екологічне врядування в Україні: відповідність європейським принципам. Аналітичний документ](#) - ВЕГО «МАМА-86». - 2018 - 36 с.

Поточне бачення повоєнного відновлення України:

- Уряд України і міжнародні партнери мають спільне бачення повоєнного відновлення України, яке включає не лише подолання прямих наслідків війни, але й комплексний план (стратегію) розвитку держави в середньостроковій перспективі. Окрім того, їх об'єднує розуміння поділу процесу відновлення на три етапи.
- Усі проаналізовані підходи до відновлення (України, ЄС та Світового банку) мають окремі зелені елементи.
- Бачення уряду та міжнародних партнерів повоєнного відновлення України не містять достатніх та ефективних зелених елементів.
- В умовах відсутності достатніх зелених елементів, повоєнне відновлення може надовго “закрити” окремі сектори від модернізації, озеленення, сталості.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Ми пропонуємо концепцію зеленого відновлення:

- Зелене (чи “стале”) відновлення України слід вважати однією з можливих концепцій (баченням) повоєнного відновлення.
- Концепція зеленого відновлення базується на цілісному баченні розвитку суспільства, економіки та держави в цілому.
- Зелене відновлення, як концепція повоєнного відновлення України, може мати як мінімум три моделі: амбітну, прагматичну та інерційну.
- Інерційна модель несе значні середньо- та довгострокові ризики, не може врахувати пріоритети наших міжнародних партнерів, а тому є неприйнятною.

Ми рекомендуємо обрати між амбітною та прагматичною моделями зеленого відновлення:

- Амбітна модель передбачає, що наші основні цілі - зелені (кліматично нейтральна чи зелена економіка, зелене зростання, стале сільське господарство тощо), як і процеси їх досягнення.
- Амбітну модель повоєнного відновлення можна коротко описати як Зелений [повоєнний] курс України. Її візія – «Зелена Україна як частина глобальної кліматично нейтральної економіки».
- Прагматична модель – це зелений інструмент досягнення цілей, які не завжди можна віднести до «зелених» (наприклад, енергетична незалежність, енергетична безпека тощо).
- Ключова функція прагматичної зеленої моделі відновлення України - “озеленити” процес відновлення, запобігти довгостроковим негативним наслідкам з точки зору зеленого зростання України (build back better) та забезпечити реалізацію окремих, пріоритетних стратегічних ініціатив у цій сфері.
- Вибір між цими моделями - це вибір між “складно” та “дуже складно”, “високо” та “дуже високо”, “можливо” та “майже неможливо”. Проте Україна вже довела, що неможливого для українців немає.

ДОДАТОК 1.

МІСТА МАЙБУТНЬОГО: ЗЕЛЕНА ВІДБУДОВА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ МІСТ ЯК СТРАТЕГІЧНА ІНІЦІАТИВА АМБІТНОЇ МОДЕЛІ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Українські міста зазнали і зазнають тривалих атак та руйнувань у ході війни росії проти України. За даними KSE Institute, з початку повномасштабної агресії росії проти України станом на 8 червня 2022 р. було пошкоджено, знищено або захоплено щонайменше 44,8 млн кв. м житла¹⁵, 256 підприємств, 656 медичних установ, 1177 навчальних закладів, 668 дитячих садків, 198 складів, 20 торгових центрів і 28 нафтобаз. Тільки за понад місяць окупації російськими військами у місті Буча на Київщині було пошкоджено 2500 будівель, а збитки, завдані інфраструктурі міста під час війни, оцінюються в понад 5.2 млрд грн або 191,3 млн дол. США (KSE Institute, 2022¹⁶). Поки повною мірою неможливо оцінити збитки та масштаби руйнувань захоплених російськими загарбниками населених пунктів на сході та півдні.

Хоча війна ще триває, країна має гостру соціальну потребу в житлі та об'єктах інфраструктури. Тому, вже на першому етапі відбудови - під час воєнних дій - відбуватиметься відновлення житлової та соціальної інфраструктури, цілих населених пунктів чи їх окремих масивів. Це, у свою чергу, потребує окремої чіткої стратегії відбудови міст. З іншого боку, міста України, які не зазнали руйнувань чи зазнали незначних руйнувань, продовжують функціонувати й інвестуватимуть у свій розвиток. Цей процес ймовірно відновиться вже після завершення воєнних дій.

У рамках амбітної моделі зеленого відновлення зелена відбудова та трансформація міст - це стратегічна ініціатива (напрямок), що передбачає:

- зелену відбудову міст, які зазнали значних руйнувань (I-II етапи відновлення);

- зелену трансформацію міст як загальну стратегію розвитку населених пунктів (III етап відновлення).

Незалежно від використання параметричного чи регіонального підходу, запропонованого Україною, зелена відбудова та трансформація міст має встановити рамки та параметри відбудови та розвитку міст.

Відповідно, зелена відбудова та трансформація міст передбачатиме врахування наслідків зміни клімату та адаптації до неї, потреби в якнайшвидшій відмові від викопного палива (нафти, газу і вугілля) та інвестицій у них, досягнення цілей кліматичної нейтральності та редизайну міських просторів для створення експериментальних та інноваційних екосистем і локальних міських економік замкнутого циклу, дотримання найвищих стандартів енергоефективності. Така стратегія відбудови міст може забезпечити практичне втілення загального принципу "build back better".

Наскрізними засадами зеленої відбудови та трансформації міст мають бути:

- будівництво екологічно дружніх, кліматично стійких, енергоефективних будівель, об'єктів та територій;
- максимальне використання можливостей для забезпечення енергопотреб міст на основі ВДЕ;
- стратегія "нуль забруднення", включаючи нуль відходів, для міст після завершення війни;
- створення зелених робочих місць;
- докорінна зміна свідомості мешканців міст щодо зеленого способу життя.

Спеціальними інструментами та механізмами відбудови та трансформації можуть бути:

(а) нова будівельна екосистема для цілей зеленої відбудови

Створення зеленої будівельної екосистеми в Україні на принципах дотримання максимально можливих вимог та норм енергоефективності та адаптації до зміни клімату під час відбудови

¹⁵ <https://kse.ua/about-the-school/news/direct-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-during-the-war-is-103-9-bln-due-to-the-last-estimates/>

¹⁶ <https://kse.ua/ua/russia-will-pay/>

об'єктів житлової, соціальної, освітньої інфраструктури, населених пунктів на всіх етапах відновлення.

Під час здійснення післявоєнної відбудови або реконструкції об'єктів сектор будівництва повинен значно скоротити викиди парникових газів у будівлях, впровадити сертифікацію будматеріалів відповідно до стандартів ЄС та енергоощадні технології і системи опалення, до прикладу теплові насоси на противагу газовим котлам або електрифікація системи теплопостачання окремих будівель, комплексів, мікрорайонів чи населених пунктів. Використання природних рішень, таких як зелені стіни і дахи, біоматеріали і природні ресурси (утрамбована земля та деревина), може допомогти в зменшенні викидів парникових газів та адаптації до наслідків зміни клімату.

Розробка та безоплатна передача типової проектної документації для сучасного зеленого планування територій чи будівництва об'єктів (типові проекти житлових будівель, комплексів, детальних планів територій тощо). Це би також прискорило дозвільні процедури у будівництві (експертиза, дозволи на будівельні роботи тощо).

Будівництво має працювати з більшою ефективністю використання ресурсів і більше використовувати вторинні матеріали, уникаючи небезпечних матеріалів. Екосистема повинна охоплювати кожну частину життєвого циклу будівель та інфраструктури. Окрему роль в цьому відіграють дизайнери, зокрема через специфікації матеріалів, для найкращого використання ресурсів і забезпечення майбутньої реконструкції, перепрофілювання та зносу.

Відмова від використання “показового” озеленення: поливних нестійких до кліматичних умов газонів, використання інвазійних видів для озеленення міст тощо.

(б) зелений курс для українських міст для цілей зеленої трансформації

Розробка, затвердження та реалізація декларацій про зелений курс міста та дорожніх карт (за аналогією з рішенням Вінницької міської ради від 28.01.2022 року¹⁷), за якими міста будуть врахо-

увати “зелені” амбітні цілі у комплексних локальних планах повоєнного розвитку. Затвердження та впровадження планів дій зі сталого енергетичного розвитку та зміни клімату мають стати обов'язковим елементом планування розвитку кожного міста.

Розробка стратегій з адаптації до зміни клімату з врахуванням останніх європейських тенденцій щодо адаптації до зміни клімату з метою подолання щільної (хаотичної, незаконної) забудови міських просторів, зменшення кількості та якості зелених зон, бетонування дворів, міжбудинкових просторів, концентрації житлової забудови поруч із зонами промислового виробництва. Якщо ми хочемо відбувати краще та “зеленіше”, ми не повинні приносити старі проблеми у нове повоєнне міське середовище.

Проведення енергоаудиту та створення систем енергоменеджменту у містах, підготовка енергоаудиторів - що сприятиме ефективному використанню енергетичних ресурсів та організації заходів з енергоефективності. Більше того, це дозволить скорочувати енергоємність економіки та негативний вплив на клімат шляхом скорочення викидів CO₂ та також заощаджувати на витратах на комунальні послуги за рахунок зменшення втрат тепла у будівлях.

Розробка та впровадження стратегій переходу на ВДЕ до 2050 року (з переглядом у бік скорочення часу переходу) та розробка відповідних сценаріїв з переходу на ВДЕ для кожного окремого міста і на національному рівні. За відправну точку можуть бути використані приклади 40 міст в світі, які отримують 100% електроенергії з ВДЕ (наприклад, Базель, Рейк'явік) або тих міст, які активно рухаються до використання виключно «чистої» електроенергії та забезпечують свої потреби в електриці більш ніж на 2/3 із ВДЕ (наприклад, Найробі, Осло, Сіетл, Ванкувер).

Містам України для повноцінного та зеленого розвитку потрібно поступово, але рішуче відмовлятися від вугільних ТЕС та ТЕЦ та завершувати еру викопного палива, що забезпечить також і енергетичну незалежність України. Лідерство міст та уряду України у відмові від викопного палива може надихнути та каталізувати процес повної та

¹⁷ <https://www.vmr.gov.ua/vinnytsia-persha-ukrainska-hromada-i-aka-proholosyla-zelenyi-kurs>

швидкої трансформації традиційної видобувної економіки до зеленої, чистої, відновлюваної та демократичної моделі.

Перехід міст на концепцію “нуль відходів”. Показник утворення відходів в Україні в середньому становить 250-300 кілограмів на рік на особу і має тенденцію до зростання. Необхідні зміни лежать через проведення міських заходів за концепцією зеленого заходу чи нуль відходів, підтримку і популяризацію громадських ініціатив із сортування, переробки відходів та відповідних інформаційних кампаній. Ключовим повинно стати партнерство між владою, бізнесом та громадськістю для вирішення конкретних питань поводження з відходами залежно від потреб міста.

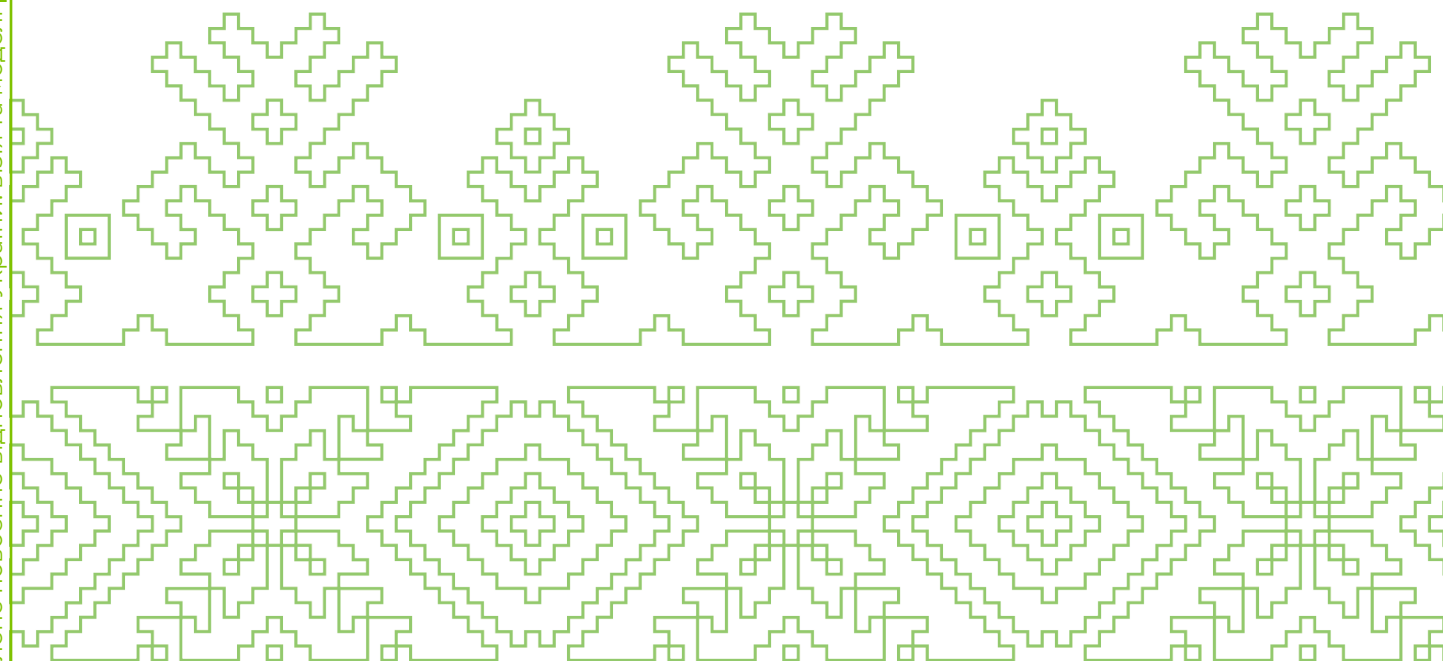
Розробка планів сталої мобільності для міст (за аналогією з ЄС). Транспортний сектор є одним із найбільших джерел забруднення та викидів парникових газів через використання транспортних засобів, що є застарілими, неефективними та мають значний негативний вплив на довкілля. Амбітною ціллю для українських міст має бути розвиток велосипедної інфраструктури, обмеження в'їзду до центрів міст та облаштування пішохідних зон, організація екологічно чистого та комфортного громадського транспорту, подолання проблем з паркуванням. Створення стимулів для розвитку сталої мобільності: розширення ме-

режі електрозарядних станцій - для забезпечення приросту автопарку електромобілів на 5-7% за 10 років; стимулюванні використання електровелосипедів та електросамокатів, збільшення пасажирських поїздок велосипедами, самокатами та іншими засобами мікромобільності до 10-20%, залежно від розміру міста.

Розробка планів озеленення міст, сприяння створенню та охороні на території міст об'єктів природно-заповідного фонду.

В якості відправної точки українські міста можуть взяти до уваги розроблений у ЄС інноваційний інструмент **“Новий Баугауз”** для залучення громадян до розробки нового архітектурно-будівельного стилю через поєднання сталого, прекрасного та інклюзивного.

Одним із стратегічних проєктів у сфері зеленої трансформації українських міст може стати **модернізація житлового фонду**, будівель та інфраструктури та нове будівництво житла із нульовим споживанням енергії, забезпечення енергопостачання та теплозабезпечення міст із малими викидами CO₂ - до 10% щорічно - із залученням інвестицій від Європейського банку реконструкції та розвитку та інших кредитних інституцій.

ДОДАТОК 2.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАГМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ЗЕЛЕНОГО ВІДНОВЛЕННЯ У СФЕРІ РОЗПОДІЛУ ГАЗУ

Для більшої наглядності прагматичної моделі розглянемо можливі механізми/інструменти втілення її основних принципів та засад в сфері розподілу газу.

За час війни газорозподільні мережі вже зазнали значних руйнувань: станом на кінець травня 2022 року зруйновано 5,5 тис. км газопроводів, а загальні збитки оцінювались в 9,9 млрд грн¹⁸. Також слід враховувати застарілість мереж, яка мала місце ще до війни: частина газорозподільних активів були збудовані ще в 1950-1970-их роках, а протяжність аварійних мереж ще в 2016 році оцінювалась в 3200 км¹⁹, хоча інвентаризація та оцінка стану розподільчих газогонів залишаються невирішеними проблемами, не кажучи про їх реновацію. Планові втрати²⁰ в мережах на 2022 рік, затверджені НКРЕКП, становили 1,4 млрд куб. м, що становить 6% від загального обсягу розподілу газу²¹.

Враховуючи вищенаведене, в межах прагматичної моделі, повна заміна частини газорозподільних мереж (як їх лінійної частини, так і технологічних об'єктів – ГРП та ШГРП) можуть бути пріоритетом, адже роблять внесок в реалізацію **низки інтересів** повоєнної відбудови:

- **Безпеки**, як в розумінні безпеки постачання (тобто доставки достатньої кількості енергоносія до кінцевого споживача), так і в розумінні безпеки технологічної – безаварійного та стабільного функціонування розподільних мереж;
- **Економічної ефективності**, оскільки нові мережі та технологічні об'єкти дозволять зменшити втрати газу, а також зменшити витрати на поточні ремонти;
- **Прозорості**, адже ефективна реновація буде неможливою без попередньої інвентаризації та

оцінки стану ГРМ із залученням різних стейкхолдерів – держави, операторів, громадськості.

- Водночас, навіть якщо міркування **зеленої відбудови** не будуть прямо враховані в питанні заміни мереж через економічні стимули та механізми в тарифній політиці, сам факт заміни опосередковано враховуватиме такі міркування, адже призведе до зменшення втрат газу, а отже сприятиме зменшенню вуглецевого сліду галузі газорозподілу.

Водночас, заміною та реновацією розподільчих мереж будуть враховані наступні **засади та принципи** прагматичної моделі:

- **«Build better and greener»** - за умови, якщо заміна мереж здійснюватиметься з урахуванням нових технологій в розподілі газу. Мова може йти про обладнання нових ГРП системами контролю за газопостачанням (телеметрією). Також можна розглянути перспективи заміни мереж з урахуванням необхідності транспортувати суміші газу та водню (20%). Відповідно до досліджень групи РГК²², таке транспортування можливе, але за умови редизайну мереж.
- **Енергоефективність** – вже згадане скорочення витрат в мережах дасть змогу доставити більші обсяги газу кінцевому споживачу. Також споживачі отримають додаткові стимули для енергоефективності, якщо відновлення прибудинкових мереж супроводжуватиметься паралельним встановленням вузлів обліку, зокрема в тих регіонах чи містах, де їх найменше (до прикладу, в Харкові).
- Принцип **включення амбітних секторальних зелених цілей** - може бути реалізований, якщо паралельно із фінансовим забезпеченням заміни газорозподільних мереж на операторів ГРМ будуть покладені обґрунтовані цілі зі зменшення технологічно-виробничих втрат/витрат, що дасть змогу зменшити вуглецевий слід галузі.

Можливі **механізми/інструменти** реалізації зазначених принципів/засад:

- **Стимулювання реновації мереж через особливості тарифоутворення.** За відправну модель механізму може бути обраний підхід shrinkage allowances²³ британського регулятора Ofgem.

¹⁸ <https://rgc.ua/ua/news/rgk-prodakshn/id/rgk-zbitki-operatoriv-grm-vid-rosijskoji-agresiji--42359>

¹⁹ <https://voxukraine.org/funds-and-firm-actions-to-reanimate-ukraines-gas-distribution-system-ua/>

²⁰ <https://map.ua-energy.org/uk/resources/f0e2c445-863c-49b4-b295-6714ffd5608d/>

²¹ <https://map.ua-energy.org/uk/resources/164acd2c-ab82-41eb-8da5-2a3b20cdce07/>

²² <https://www.epravda.com.ua/projects/greendeal/2021/12/29/681028/>

²³ <https://www.gasgovernance.co.uk/sites/default/files/ggf/Shrinkage%20Overview%20Presentation%20v2.0.pdf>

Відповідно до нього, оператори ГРМ за допомогою моделювання визначають фактичні втрати газу у власних мережах, а також визначають можливості для їх скорочення з урахуванням виконання інвестиційних програм та інших спеціальних цільових програм, спрямованих на оновлення інфраструктури. Відповідні показники схвалюються регулятором, який також встановлює витрати на закупівлю газу для покриття втрат в мережах. Якщо оператор перевищує встановлені витрати – буде змушений покрити їх за власний рахунок, якщо йому вдається зменшити втрати – зекономлені кошти він зберігає та розділяє зі споживачами. Таким чином, оператор отримує стимули ефективно використовувати кошти, надані на капітальні інвестиції.

- **Фінансування відновлення та заміни газорозподільної інфраструктури.** Тарифом на розподіл окремою статтею витрат, на додачу до звичних інвестиційних програм, можуть бути передбачені витрати на термінову відбудову мереж. Такі специфічні витрати, до прикладу, вже передбачались в 2016 році НКРЕКП для «Луганськгазу»²⁴ після російської агресії на Донбасі. В поточній ситуації, окрім власне фінансування, також важливо передбачити критерії пріоритетності відновлення інфраструктури - тобто першими замінити ті газопроводи, які мають найбільшу аварійність та потенціал для витоків газу та ті, які мають найбільше значення для безпеки постачання споживачів (потужності українських ГРМ, як і газотранспортної системи, надмірні). Доцільно також розробити індикатори ефективності використання фінансування – окрім згаданих вище втрат в мережах (та пов'язаних з ними викидів),

це може бути скорочення кількості аварійних ситуацій на одиницю довжини ГРМ, тощо.

Стратегічним проектом в цій сфері може стати цільова програма заміни мереж, за зразком британської Iron Mains Risk Reduction Programme²⁵, яка імплементується Управлінням з охорони праці у Великій Британії. В межах програми оператори можуть здійснювати оцінку ризиків функціонування газорозподільних мереж за методологією, розробленою регулятором. На основі оцінки ризиків операторами можуть формуватись річні програми заміни мереж та інших технологічних об'єктів, виконання яких верифікуватиметься через індикатори, зазначені вище. Джерелом фінансування програм має бути переважно тариф на розподіл. Варто зазначити, що у відповідному фінансуванні, у відповідності до принципу “build back better”, мають бути передбачені не лише прямі витрати на заміну та ремонт, але й опосередковані, - головним чином, витрати на підвищення кваліфікації робітників та створення нових кваліфікованих робочих місць, які будуть необхідні для оперативної та ефективної реновації мереж.

Таким чином, цей приклад ілюструє, як може втілюватись прагматична модель: пріоритезуючи безпеку та економічну ефективність, вона дає змогу інтегрувати, нехай інколи й опосередковано, «зелені» міркування та цілі без шкоди першим двом пріоритетам.

²⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0437874-16/ed20160324#Text> (див. додаток до постанови)

²⁵ <https://www.hse.gov.uk/gas/supply/mainsreplacement/index.htm>

